

ניתוח הסיפור יד ושם לאהרון מגד והצעה להוראתו בשקפים

מאת
אסתר אזולאי

מכרז

במאמר זה אציג ניתוח של הסיפור "יד ושם" ואציע דרך להציגו על ידי שקפים. הסיפור מורכב, ודומני ששקפים יפשוטו את המתרחש בסיפור. השקפים מבליטים את העובדה שבסיפור יש שני זמנים, זמן הווה וזמן עבר. בזמן הווה קיימות ארבע פגישות ממוגזות. משך הזמן שבין הפגישות הראשונה ובין הפגישות הרביעית הוא שלושה ארבעה חודשים. פרק הזמן שעבר בין הפגישות הראשונה והשלישית הוא חודש וחצי. בכל הפגישות שבהן הסיפורי משתתפים שלושת השניים והשלישית הוא זיסקינד, נכדתו רעיה ובעלה יהודה. המפגש הראשון והרביעי נערכים בכיתו של הסבא והמפגש השני והשלישי בבית רעיה יהודה. לנוכח הבנת מבנה הסיפור ולנוכח הזמן הקצר העובר בין הפגישות הראשונה והפגישות הרביעית מובנת טוב יותר משמעות המוטיב המרכזי, מוטיב היד, שהיא מטונימיה למתחולל בנפשו של הסבא, והפוטנציאל הדרמטי של הסיפור. כמו כן אבחן את פשר רגישותו של הסבא לשמות אהרון באפשרות, שיש בסיפור אירוניה כתוצאה מבחירת השם המודרני אהוד.

סקירה כללית

הסיפור יד ושם של אהרון מגד, הדן בזכרון השואה, נדפס לראשונה בקובץ "ישראל חברים" תשכ"ג. הוא נדפס שוב בקובץ אשנב לספרות חלק ב, משרד החינוך והתרבות, האגף לתכנית לימודים, התשמ"ה. במרכז הסיפור קיים עימות בין הסבא וזיסקינד לנכדתו רעיה ולבעלה יהודה. העימות המעוצב בסיפור הוא עימות בין דורות, בין דור הסבא ובין דור הנכדים, ובחזון קרוע ושמוע דור הבנים. הוויכוח, שאנו עדים לו, נסב על שם הנין, העומד להיוולד לסבא. עימות זה מקורו בדעות, ברעיונות, באידיאות ובפילוסופיות חיים שונות של גיבורי הסיפור. נקודת הסיכוך בסיפור היא הגילוי שהתגלה לסבא, שנכדתו רעיה הרה ומצויה כחודש השביעי להריונה. הסבא ביקש ודרש, שהילד ייקרא על שם נכדו הגאון מגדלה, שנספה בשואה והוא כן שתיים עשרה שנים בלבד. הזוג הצעיר, רעיה ויהודה, רחו בקשה זו בטענה, שמגדלה הוא שם גלוחי והם חפצים לקרוא לבנם שם ישראלי מודרני. הצעת המורה של הסבא לקרוא לילד מגדם

נדחתה גם היא על ידם. הוויכוח מתגלה בכל עצמתו ומגיע לשיאו בפגישה בין יהודה, רעיה והסבא כשעה שהוא בא אל ביתם ותקף אותם על שאינם רוצים לקרוא לבנם בשם מגדלה. הסבא האשים את יהודה, כינה אותו ריקא, והסביר לו מהו קשר ומהו זיכרון. בכעסו כי רב הוא התוים כלפי יהודה האשמה נוקבת: "ממשיכים אתם כמה שהנאצים התחילו. הנאצים אבדו את גופם ואת שם שמים וזכרם". וסיכס דבריו בעידנה דריתחא, "לא המשך, לא עדות, לא יד ושם". במשפט זה, המופיע בנקודת השיא של הסיפור, נעוץ גם שם הסיפור, יד ושם.

הוא דיבר דברים סתמיים כדי לא להתעמת עמו שלא לצורך.

מבנה הסיפור וזמניו

זמן הווה וזמן עבר בסיפור מתוארות ארבע פגישות מרכזיות ופגישות חיוך בין רעיה ויהודה ובין הסבא. נסינות החיוך הם של רחל בתו, אם רעיה. בזמן הווה אנו עדים לפגישות השונות, שמתווכחים בהן על שם הילד. הפגישות מתקיימות בבית הסבא או בבית הנכדה. סיום הסיפור אף הוא נקבע בזמן הווה, כאשר רעיה ויהודה מגיעים לבית הסבא ועמהם התינוק שנקרא אהוד. רובד זמן נוסף מצוי בסיפור, הוא זמן עבר, שבו נמסר רקע לסיפור. הסבא התגורר בבית בתו רחל עד מות בעלה, והחליט לעזוב את ביתה לאחר שדחתה את הצעתו לעזור לה עזרה כלכלית. עוד מסופר כיצד הוא התאבל על מות נכדתו, וכיצד התנגד כימים שבהם חל יום הולדתו של הנכד ופרטים אחרים.

ה ה ו ה ס י פ ו ר י שלוש ארבעה חודשים עוברים בין ידיעת הסבא על הויון רעיה ועד סיום הסיפור. זה הוא משך ההווה הסיפורי. בזמן זה חלים שינויים קיצוניים במצבו של הסבא שינויים אלה הם כיטוי נוקב למתחולל בקרבו, לכאב, לצער, לחסכול ולחוסר האונים והם ממוקדים בתיאור היד שלו.

ההווה הסיפורי עומד על ארבע פגישות אנטיטיות משתתפים בהן הסבא, רעיה ויהודה. הפגישה הראשונה והפגישה הרביעית נערכות בבית הסבא, והפגישה השנייה והפגישה השלישית הן באווירה השוררת בעת הביקור והן בהתנגדות הסבא. בפגישה השנייה היה הסבא שמת, מעודד, לבוש בגדי חג, ומספר בדיחות עמוק בלבו הוא כנראה קיווה, שאם יוולד לו ניין זכר, יקראוהו על שם נכדו מגדלה. בפגישה זו לא שטח הסבא את בקשתו לפני רעיה אלא חשב על כך בעמקי לבו. הפגישה הבאה נערכה כחודש וחצי אחריה והיא עמודה בסימן של נתק ויכוח נוקב בין הסבא ליהודה. יקרא חש כועמו הכבד של הסבא. הוא דיבר במישוין על השם. דרש במפגיע שנינו יקרא מגדלה והאשים את דור הנכדים בהמשך פעולתם של הנאצים.

השכחה של הסב ואמרה, "אולי לא סבא חולה במחלת השכחה אלא אבאנו כולנו" (עמ' 199).

עניין הזכירה והשכחה נזכר ומעצם בוויכוח הקולני שבין הסב ויהודה, שהסב היה בו דומיננטי. הסב שאל את יהודה, "אתה חושב שכאן זה משוה חדש? שכל מה שהיה שם איננו... מתני", לא בנו של אבא אתה... ורצה אתה לשכוח אותם?", "קשר הרי זה זכרון" (עמ' 201). האם באים ובוניס מקום חדש ללא רקע קודם?

הסב המשיך ושאל את יהודה אם אינו רוצה שישאו זכר למתים. הסב טען בלהט הוויכוח, שהדור הנוכחי ממשיך את פעולתם של הנאצים, "הם מחקו את הגופות ואתם את שמם וזכרם. לא המשך לא עדות לא יד ולא שם שום זכר" (עמ' 201).

הכל החליטה מה שהחליטה וקראה לבנה בשם אהוד. לבסוף בצאתה מבית הסב נדמה היה לה שבנה יתום מאבות והיא פריצה בכבי.

כותרת הסיפור מכוונת גם היא לזכירה ולשכחה. יד ושם פירושו מצבה, הנצחת מת, או הנצחת הנכחד, דור, תקופה או עיר.

השאלה איך לקרוא להינזק הופכת לנושא המרכזי בסיפור. הוויכוח נסב על השם. זהו סלע מחלוקת במשפחות רבות, האם לקרוא להינזק שם של נפטו או שם חדש. רעיה ויהודה לא רצו לקרוא לבנם שם גלותי. הם החליטו, אם תהיה זו בת תיקרא אסנת ואם בן ייקרא אהוד. השם מנחם הוצע כפשרה, אך לא מצא חן בעיני רעיה, שראתה בו שם של אדם חלש.

יסודות דרמטיים

לסיפור יד ושם יש פוטנציאל דרמטי. סיפור זה הומחו בטלוויזיה הישראלית ועובד למחזה ופורסם במקראה לבית הספר העל יסודי הכללי, קריאת קיץ, שיצאה לאור מטעם משרד החינוך והתרבות, המינהל הפדגוגי, האגף לתכניות לימודים, ירושלים התשנ"א.

זמן ההווה הוא קצר. ההתרחשויות הם במקום מוגדר, בבית רעיה ובכית הסבא, והעלילה היא אחת. הטקסט מעלה עימות בין דעות ובין ערכים, דבר המאפיין דרמה. בסיפורנו מתנגש ערך בערך. הערך האחד, הוא הנצחת הנספים, והידיעה שקיום העם היהודי בארצו הוא המשך לעולם האתומל, מתנגש בערך אחר, הוא הרצון לבנות עולם חדש, הנושא פנים קדימה ואינו מבט לאחור, משתחרר מאימי העבר וממוראותיו ובונוה עם חדש, חזק וחפשי באיץ. בסיפור עדים אנו לעימות בין סב ונכדה, בין דור הסב ובין דור הנכדים, דור זקן לעומת דור צעיר.

עיימות בין אדם יהודי שררשי ובעל ערכים ובין ישראלי מודרני ובעל ערכים שונים, הרוצה להתנתק משררשי ומעברו ולבנות עולם חדש. הגיבורים נושאים אידיאות וכל אחד מהם מעוצב כטיפוס ייחודי. הסב היה עקשן וגאה, גם נכדתו הייתה גאה ועקשנת, ורחל אף היא מיוחדת, עקשנת וגאה. מפגש בין עקשנים וגאים הוא מפגש

הפגישה הראשונה והפגישה הרביעית, שגם הן כלולות בהווה הסיפורי, נראות לכאורה דומות, אך הפגישה הראשונה נערכה כאווירה נוחה יותר, למרות שיהודה היה חסר סבלנות כלפי הסב ועייה קבלה שככל ביקור הוא מבקש מיהודה לקרוא את הסיפור על עירו שנכחדה. בשתי הפגישות תואר בפירוט חדרו של הסב, האורלוגין העומד מלכת, הכיבוד המונח לפני הנכדה ובעלה, תה וריכה עתיקת יומין. אך הפגישה הרביעית שנערכה לאחר לידת הילד לא הייתה נוחה. האווירה הייתה קודרת, הסב לא התייחס לינונו ולא העיף בו מבט. התחושה הייתה קשה, החדר היה מתניק וחם מדי, וכשרעיה ניסתה לפתוח את החלון פרצה מנעקה לאויר. רעיה ויהודה חשו שאין להם מה לומר לסב, ובצאתם ממנו בכחה רעיה חשה שהתניק יתום מאבות.

המוטיבים ומשמעותם בסיפור

מוטיב מרכזי, ואולי לייט מוטיב, הוא בסיפורנו מוטיב היד. בפגישה הראשונה תוארה ידו של הסב כדי ענוגה, "פרקי ידיו לבנים דקים ענוגים כשל נערה... גם צואר עורו חשוף וממותח" (עמ' 192). בפגישה האחרונה, לאחר כשלושה ארבעה חדשים, מתמקדים בדרך של CLOSE UP על ידיו של הסב, "ידיו מוגנות אין אונים", "ידיו מגודרות", "סבא השפיל שוב את עיניו אל כפות ידיו שאצבעות ידיו רטטו רטטו של זקנה", "אצבעות ידיו של הסבא רטטו רטטו ריטוטים קטנים", "פרש ידיו אין אונים" (עמ' 202-203). חסר האונים של הסב, ההודקנות והתסכול הם נוכח דחיית משאלת לבן, שהילד יקרא מגדה או מנחם, והם מתבטאים בתיאור היד. היד שדמתה לפני חדשים ספורים ליד של נערה, ריטטה עכשיו ריטוטים של זקנה. מוטיב זה עיצב וביטא באופן היצוני אך במאופק את מה שעבר על הסב באופן רגשי פנימי.

אורלוגין העומד מלכת הספרות המודרנית מרבה בשימוש באביזרים. השעון שעמד מלכת מסמן את הזמן שנעצר אצל הסב חי את העבר ורצה להנציחו. בביקור הראשון בסיפור אמרה רעיה לקנות לסב שעון. אבל בפגישה האחרונה היא לא חזרה על דבריה. היא הבינה, שהסב לא יזרום עם הזמן.

הסב רצה להנציח את עירו שנכחדה כליל בשואה. הכתבים על העיר שנכחדה היו בתוך האורלוגין שעמד מלכת. הסב חלם אף על הנצחת זכר נכדו, שמשעת מותו עמד הזמן אצלו מלכת.

לזכור ולשכוח מוטיב נוסף וחשוב בסיפור הוא עניין הזכירה והשכחה. בתחילה מסופר, שהסב מבוגר, למעלה מגיל 70, ושהוא חולה בסכלוזה, מחלת השכחה. לאחר מכן שאלה רחל את בתה, "אולי צריך לזכור את המתים כדי להשאיר להם זכר (עמ' 199). הוויכוח על זכר המתים החודף ורעיה טענה, שאי אפשר שהזכרון יתחלף תמיד בכית. לאחר ויכוח חוזר ונשנה התדה רחל על הקביעה הקודמת בדבר מחלת

של צתצת חרבות, והוא מתכון למתח דרמטי. אין כאן רק ירכוח אם לזכור או לשכוח את השואה, אם להיות כהווה ולהתקדם לעתיד או להיות כאופן אינטנסיבי את השואה ולהביט אחורה בעם. המאבק הניטש כאן הוא בין דור ישן לבין דור מודרני. המודרניזם רוצה להרוס את הקיים ולמחקן לעצב מחדש את חיינו. "עולם ישן עד היסוד נחריבה, עולם חדש נבנה". מאבק זה בין הישן לבין המודרני מצא לו קרקע פורייה דווקא בתקופה של מתח בין תפיסות עולם שונות בקרב תושבי הארץ. ואפילו אנשים ניצולי שואה התלבטו אם לספר לילדיהם על עברם כימי השואה או אם לחיות את היום ולבנות משהו חדש.

בתקופה זו נבנתה הארץ באופן אינטנסיבי. העם, השב לארצו לאחר אלפיים שנות גלות. רצה לעצב דמות של צבר מחוספס כנה צבא חזק. וזאת בניגוד לחופת השואה, שרוב העם נכחד בה בלי יכולת ממשית להתנגד למעשי הנאצים ובלו יכולת הגנה עצמית. ברור שדווקא תקופה כזאת היא קרקע פורייה לעימות שבבסיס הסיפור.

ד ו ש י ח
הסיפור עומד כאמור על ארבע פגישות הפגישות קרובות זו לזו ומתנהל בהן דו שיח סוער, האופייני לדרמה. השיחות עוצבו כאופנים שונים, לעיתים נערכה שיחה נוחה ונינוחה, כמו בפגישה השנייה ולעיתים התעורר ירכוח נוקב וסוער, וברור שהשקט שקדם לוויכוח מחדד את הסערה בפגישה שלאחרי, מעין שקט שלפני הסערה.

הניגוד בין הפגישה השנייה והשלישית מעצב את סערת הרגשות, המתבטאת בפניות הדידות קשות של הסב ושל יהודה.
ת פ א ו ר ה
חדר הסב על אביזריו השונים הוא תפאורה. החדר אינו מסודר, יש בו כלים מלכלים, אורלוגין שעמד מלכת תלוי על הקיר, ולעומתו חדרם של רעיה ויהודה אף הוא תפאורה, אם כי מנוגדת, כי הוא יפה, מטופח ומודרני כשל זוג צעיר.

ה ו ר א ו ת ב מ ה
במהלך הסיפור מצויות הוראות כמה רבות, כמו תנועות ידיו של סבא המצביע על הריבה. פעמים מתואר הסב כשהוא עולה על כסא ומוריד את הכתבים המספריים על עינו שנכחדה. במפגש האחרון מתוארות הוראות כמה על ידי הסב. ולקראת סיום הסיפור סיפר הסב על נכדו מגדלה, שנרצח על ידי הנאצים ונאמר, שהסב הפסיק רגע ואחר הוסיף, "תאר לך שבן אחת עשרה כבר גמר את הקונטרבטוריום - חיות פרא פער לפתע עיניים מלאות אימה כלפי יהודה - חיות פרא - לקחת ילדים קטנים ולהכניס לקרנות ולהובילם". זו היא הוראת כמה משלימה.

במהלך הדיבור הישיר פער הסב עינים בולטות מאימה כלפי יהודה וצעק חיות פרא. על פי הקונטקסט, ובעיקר על פי הסיפא של המשפט, ברור שהכוונה היא לנאצים. אך בסיטואציה האמורה, כאשר הסב פער עיניו כלפי יהודה, היה בכך רמז ליהודה, שלא מילא בקשה, שהייתה בנפשו של הסב. גם קטע זה מבטא בדרך של אפוק כעס איום ותסכול.

בסיום הסיפור הגיב כביכול הסב על כך, שמשאלתו הושבה ריקם. הוא לא הסתכל על התינוק והתעלם ממנו לחלוטין, אולי מפני כאבו, אולי מפני חששו שלא ישלוט ברגשותיו. המתח באוויר והאווירה העכורה מורגשים בעליל, ועל כן "תכן שהקייאה חיות פרא לנוכח תסכולו יכולה להתייחס גם לרעיה וליהודה.

המתח הדרמטי מעוצב דווקא בתמונה המאופקת, העולה מן הפגישה האחרונה. האיפוק בונה, מעצב ומפגש את החתונה הקשה של הסב ושל הנוכחים כולם, והוא בולט על רקע המפגש הקודם הסוער בין הסב לנכדה ולבעלה. יש להזכיר שהתסכול של הסב מתבטא בדרך כלל בדרך מאופקת על ידי תיאור הדי המטונימית, המשקפת את המתחולל בקיבו.

לא בכדי מסתמים הסיפור מחוץ לזירת ההתרחשות, לא בחדרם של יהודה ורעיה ולא בחדרו של הסב אלא מחוצה לו. בכיה של רעיה הוא מחוץ לחדר הסב, ומעיד על האיפוק השורר בבית הסב, וזה הוא אולי אחד המקומות היחידים בסיפור, שבו נרמזת עמדת המספר על הסוגייה הנדונה בסיפור.

השמות ומשמעותם

כותרת הסיפור יד ושם היא רבת משמעות. הצירוף יד ושם מקורו בישיעה נגוה, "ונתתי להם בכיתי ובחזמותי יד ושם". משמע צירוף זה הוא זיכרון קיים, מצבת זיכרון (מילון אבן שושן). יד ושם היא גם רשות הזיכרון לשואה ולגבורה, שהוקמה במדינת ישראל בשנת תשי"ג להצביע שם וזכר ליהדות הגולה, שנשפתה על ידי הנאצים במלחמת העולם השנייה (שם).

בית יד ושם מוכר לרבים והרבה אנשים בקרו בו והתייחדו עם זכר הנספים בשואה. בסיפורנו נטען צירוף זה במשמעות המעבה את המשמעות הראשונית. עקבנו לעיל אחר מוטיב היד של הסב וראינו שהיד ומוטיב היד מבטאים את הדקנותו המואצת של הסב לנוכח סירוב הנכדים לקרוא לנין על שם הנכד מגדלה.

הסיפור עוסק רובו ככולו בנושא השם. שיינתן לנכד, ולפיכך הכותרת היא צומת של מוטיבים ונושא מרכזי ביצירה.
אנו חשים שלא נשאר יד ושם בסיפור והנין נקרא כשם אהור ולא כשם מגדלה. הסיפור עצמו הוא יד ושם לנכד שנספה בשואה, לעיר שנכחדה וליהודים שנספו. וזה ברומה לשיר נוסח של בן ציון תומי, העומד על הבלים מהותיים בין הדובר לבין אביו. לאחר מניית ההבדלים שואל הדובר: "מה ישרד עת אסיעו כתבן", והוא עונה לשאלת עצמו או ממשיך את השאלה, "בני את שמי לא יזקוק על לוח". לא "ישאר כלום אחר מות הדובר, שסוער כתבן וערכיו יפוצו ברוח. ואולם נשאר הישיר, המצניח את רגשותיו המעורבים ומצניח את חשבון הנפש שלו. גם כאן הסיפור הוא יד ושם לנכד, לדור שנספה, ולעיר שנכחדה.

רגישותו של הסב לשם מוסברת בסיפור, אך זהו הסבר העולה מן הפן הגלוי של הסיפור. דומני שקיים הסבר סמוי נוסף. בדיקת השמות בסיפור מראה, שהסב קרא לבנו אוסיפ. זהו שם גוי. נראה שהסב נרתע בעבר לקרוא לבנו שם יהודי טיפוסי. אבל אוסיפ בנו, שהיה מהנדס בחברה גדולה של גויים, קרא לבנו מגדלה. אוסיפ לא

תומנים, "באין מטרה" ו"נגד הזרם". המוטב היסודי ברומן באין מטרה הוא ההגינות הפכחית והספקנית המגלה את הצדדים השליליים שבכל אידיאל, לועגת לכל גילוי של תמימות ושל התלהבות, חלום ומשאת נפש, ומביאה את האדם לידי מרידות היאוש... ההגיון גורם לנכילת ציצי הדמיון והחיים נעשים ריקים ומשעממים, משוללי מגמה, תוכן ומטרה. הרומן עומד על חקרנות ניהיליסטית ועל אירוניה עוקצנית, המוח מנתח כל משפט, השפה מדקדקת וקרה. עורך שכלתנות מכיח למפח נפש, שממון, התלבטות בין החיים והמות, כי לא רק לחיות כראוי - גם למות כהוגן אי אפשר באין מטרה". (א' בן אור, חולדות הספרות העברית החדשה ב, ת"א תשי"ז, עמ' 379-383).

הגיבור הראשי של ספר זה הוא אדמונד, מורה ספקן, שאין בו ניצוץ של אידיאליות או התלהבות, ודווקא הוא צריך לחנך דור עברי חדש. דור אחרון לשעבוד ודור ראשון לגאולה. ההליכה לפי היגיון ההורס את הרגש היה פרי של צעירי ישראל, שהרעילו את חייהם כסמי הדיקנס האירופאי וההגיון חרפה על צעירי ישראל, שהרעילו את חייהם כסמי הדיקנס האירופאי וההגיון פגע בהם בכל תחושה טבעית ואמריצינאלית.

הרומן השני, נגד הזרם, מעלה תמונת בניים השוחים נגד הזרם שהתרחקו מהעם ומהתוכרות וכולם שקועים בחיים חדשים. מעטים מהם שומרים על מסורת האבות. מתוארת בו ראשית התנועה הלאומית ברזסיה, ששאפוחיה התנגשו עם גורמים שקמו לכולל את הבנים בתרבויות זרות.

דומני שיש קשר בין יצירתו יד ושם ובין היצירות של ברשדסקי ובין היצירות של המשוררים באליק ופרוג שנוכרו. הקשר הוא דיון בבעיות יהדות, החכוללות ולאומיות, ועיון בשאלה, פני הדור לאן? במידה מסוימת הסיפור יד ושם מראה, שהדיקנס לא הפיל חללים, ויש חיים חדשים בארץ ישראל, קיימים חיים לאומיים של הדור כארץ אם כי חלק ממנו נותק לכאורה משורשיו המקוריים.

נרתע לקרוא לבנו שם יהודי טיפוסי. הדבר נגע כנראה ללב הסב והעמידו על קלונג והוכיח לו אולי באופן לא מודע, שלא היה לו אומץ לקרוא לבנו שם יהודי. העזת הכן לתת שם יהודי טיפוסי האירה ביתר שאת את חולשת הסב, ומכאן ייתכן רגישותו המופרזת לשם. זוהי אולי סיבה סמויה נוספת לרגישותו לקרוא לינן מגדלה. היה זה אולי ניסיון מר לתקן את המעוות.

"יהודה ורעיה החליטו שאם תולד להם בת יקראו לה אסנת ואם יולד בן יקרא אהוד". יהודה טען בוויכוח, שכאן זה משהו אחר, משהו חדש. הוא רצה לתת שם ישראלי לבנו. הייתכן שלא שם לב לכך שהוא בחר שם לבנו שם מקראי, ישן וטיפוסי? ואולי מתקיים כאן "מפניך אליך אברך"?

נדמה לזוג הצעיר שהם נתנו לבנם שם חדש, מודרני, אך בעצם הם פנו אל מקור עתיק, אל התנ"ך. ואולי אין בסיפורנו שלילת המקורות אלא שלילת הגלוחיות בלבד.

סיום הסיפור ומז לפיוס

הסיפור עומד בסימן של עימות נוקב בין גיבורים שונים, דורות שונים ודעות שונות. אווירת מחה מורגשת בחלל ולמרות המחח הרב שבבסיס הסיפור ייתכן רמיזה למעין פיוס בסוף הסיפור. בכיה של רעיה יש בו אולי מעין התפרקות ממחח נורא, שעמד בחלל האוויר מנקדת המפנה שבסיפור, אך ייתכן שהוא מכבא מעין חרטה של רעיה על שהתנגדה התנגדות נחרצת לבקשתו. היא אולי הבינה ללב הסב ולעולמו.

הפיוס עולה גם מצד אחר. ניתן לילד שם מודרני, אך זהו שם ישן ושורשי. אין כאן כאמור הליכה ובריחה אל עתיד אחר, אלא חזרה אל עבר רחוק, אל המקרא. ואולי בכל זאת שורשיו של אדם חזקים וגם הדור הצעיר אינו יכול לברוח מעברו.

בסיפור נשמעת טענה, שלא נשאר זכר, לא יד ולא שם לנכד, לדור, ולעיר שחרבה. אך כבר נאמר, שהסיפור עצמו הוא יד ושם להם והוא מנציח את הנכד את העיר ואת השואה. גם זו היא דרך של הנצחה, הנצחה באמצעות יצירה אמנותית ספרותית.

נספח

אזכור יצירות וסופרים
 בסיפור יש התייחסות לסופרים שונים, ואף לכתביו של הסב, שכתב על עירוש שנכחדה בשואה. כחולית דבריו סיפר הסבא, שכנו אוסיפ היה עילוי ועוד בנעוריו קרא את ביאליק, גנסיין פרוג וברשדסקי. לסופר ברשדסקי מייחס הסב מלים מספר, והוא כמעט שולח את גיבורי הסיפור, ואף אותנו הקוראים, אל כתביו, "אתם לא הכרתם את ברשדסקי סופר טוב היה ... לבחם היה לך".

ברשדסקי חי בין השנים 1872 - 1910 בכפר צאמנשף. הוא נולד למשפחה אמידה, ולמד לימודי קודש ולימודי חול. בגיל שבע עשה התחפף הגלגל על משפחתו והוא נאלץ לעזוב את עיר הולדתו, לעבור לכאליסטוק ולמד עברית. הוא חיבר שני

שקף ג: היחס בין הפגישות ומקומן בעלילה

פגישה ד	פגישה ג	רעיה ויהודה	פגישה ב	פגישה א
כבית סבא	כבית רעיה		כבית רעיה	כבית סבא
פואנטה?	שיא ● עימות חריף בין יהודה והסבא על שם החינוך. זכרון קשר התוסה והטחת אשמה. לא המשך, לא עדות? "לא יד" ולא שם" העצמה של מתח דומאטי, דו שית.		סבא שומע שרעיה בהריון ●	מפנה אכספוזיציה
מפנה?: "יתום" מאבות	עימות ←		כיקור ראשון ↗ מצב רוח ↘	שגרה

לפנינו פגישות מנוגדות. הסיפור בנוי על 4 פגישות מנוגדות לחלוטין. השיא הוא בפגישה השלישית, ושיאה בוויכוח הנוקב שבין סבא ויהודה. בנקודת השיא נזכרים בשם הסיפור. השווה הסיפור שבכריזם של ד' בארון.
שקף זה דן במבנה הסיפור של הפגישות במהלך העלילה. אפשר להסתייך את האירוע המציין את נקודת המפנה והשיא, ולשאול את התלמידים מתי הנקודות הללו ואחר כך להסיר את הדף ולגלות את התשובות.
בשקף זה נבחנו כחיצים דו כיוונים המורים על ניגוד בין הפגישה השנייה והשלישית וחיץ המורה על ניגוד בין הפגישה הראשונה והרביעית.
נכדוק גם מה הוא הכי של רעיה מבחינת סיום הסיפור ונשקול האם אין כאן רמז לעמדת המספר.

לאחר בדיקת השערות והצעות למילוי הטבלה שבשקף א נקדין את שקף ב, תוך הסתרת הטבלה. נציג רק את השורה המציינת את הארגון על פי פגישות ואת השורה המורה על מיקומן ונשים לב שהפגישות הן בין רעיה, יהודה וסבא:

פגישה א	פגישה ב	פגישה ג	פגישה ד
כבית סבא.	כבית רעיה ויהודה.	כבית רעיה ויהודה.	כבית סבא.

מכאן נעבור למילוי הטבלה כאשר בתחילה יידונו הפגישה הראשונה והפגישה הרביעית, המתרחשות בבית סבא, תוך ציון אלמנטים משותפים כשתיהם.

שקף ה: מוטיבים משמעותם והשם

פגישה ד	פגישה ג	רחל רעיה ויהודה	פגישה ב	פגישה א
	ספרה לי רחל שאם אחם רוצים לקרא בשם לילד נכדי. השם מוצא חן לא שם בעינינו. חן מוצא לא שם ישראלי גלותי. קשר הרג זה זיכרון, רוסי מתקרא איבן ויבנו... רשום רוסי לא אמר איני מתקרא איבן... סבור אתה שכבר צריך למחות את השם הזה... שלא ישאר לו שום זכר.	שם: משאלה לו, שאם יהיה זה בן יקראו לו על שם מנדלה. אם תהיה בת, תקרא - אסנת ואם בן - אהוד. שני השמות לא מצאו חן בעיני רחל. ענין השם נגשא שיחה עיקרי. שם יהודי ככל השמות. שם גלותי מכוונו ואיום. את ילדך לא תשנאי בגלל השם. הילד יקרא בשם מנחם, שם עברי ישראלי. כחרנו לנו שם מנחם זה ולא שם. שום זכר.	המשך אכספוזיציה לאחר הפגישה בבית סבא.	שם אוסיפ קרא לבן מנדלה, "זהגם שאצל הרוסים לא נוח להקרא בשם כזה".

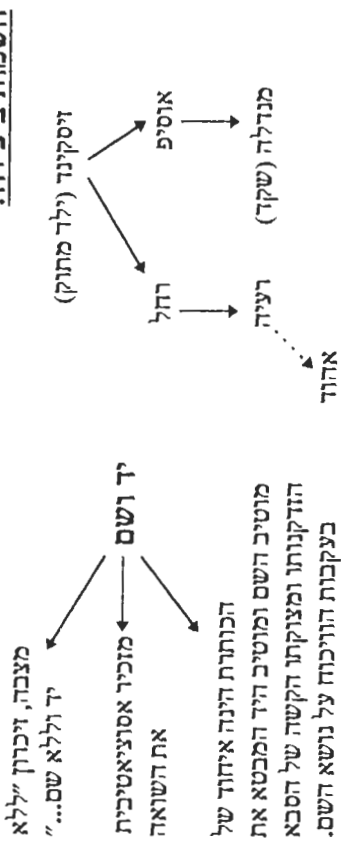
שקף ז: מוטיבים ומשמעותן

פגישה ד	פגישה ג	רחל רעיה ויהודה	פגישה ב	פגישה א
פגישה ד	פגישה ג	רחל רעיה ויהודה	פגישה ב	פגישה א
קס סבא "מקומי, נטל כסאו וקרבו אל האורלוגין". הוא הסתכל בשתי כפות ידיו החרות, והמגידות, המונחות אין אונים... סבא השפיל שוב עיניו אל כפות ידיו שאצבעות ידיו רטטו ריטוט של זיקנה. אצבעות ידיו של סבא רטטו ריטוטים קטנים... נגעו כאצבעותיו הכחושות... שמת את ידיו פרש ידיו כאין אונים.	לא המשך, לא עדות, לא יד ולא שם			אורלוגין: שעמד מלכת, רעיה רוצה לקנות לסבא שעון חדש, סבא עולה לאורלוגין ומוציא אמתחתו כד עם כתכין. יד: סבא לבוש גופיית חורף... מתוכה נראו פרקי ידיו לבנים, דקים, ענוגים כשל נערה ... וגם צואר עורו חשוף וממותז.
מה מבטא המוטיב? מה קורה למוטיב היד? ↵ ↶				

שקף זה עוקב אחר מוטיבים על פי סדר הופעתם ברצף הסיפורי. כאשר דנים במוטיב מסוים אפשר להסתיר את האחרים ולהדגיש המוטיב בנידון. מוטיב היד חשוב כאן במיוחד ובלט השוני במיוחד בין היד בפגישה הראשונה והיד בפגישה הרביעית. מוטיב זה מבטא את הודקנותו של הסבא, את תכולתו ואת הצער על שלא מילאו את בקשתו. ההודקנות והכאב בולטים במיוחד לאור פרק הזמן הקצר, עיין שקף ב, החולף בין הפגישות.

שקף ז: סיכום - משמעות השמות.

השמות ביצירה:

- האם העובדות לא מסבירות הסבר נוסף את עקשנותו של סבא זיסקינד?
- חשוב על השמות אהוד ואמנת. האם אין כאן אירוניה?

בשקף הסיכום נסמך תחילה את העמודה של השמות ביצירה, ואת הכתוב ליד החץ השלישי, כי "הכותרת הינה איחוד". נקריץ רק את היד ושם ואת משמעות שני החיצים הראשונים. החץ השלישי יוסתר. אפשר לנחש את המשמעות של החץ השלישי. נגלה אותו ונשווח עלינו.

לאחר מכן נגלה את השמות ביצירה, ונראה את טבלת היוחסין ונשאל את השאלה הראשונה, ואחר כך נשאל על האירוניה.

שקף ו: לזכור ולא לשכוח

פגישה ד	פגישה ג	רעיה ויהודה	פגישה ב	פגישה א
	אתה חושב זה משהו חדש? שכל מה שהיה שם עבר איננו.. מת? לא בנו של אבא אתה? רוצה אתה לשכוח אותם? קשר הרי זה זכרון. שלא יישאר שום זכר?	ככל אולי זאת הייבים אנו להזכיר את שם המתים כדי להשאיר להם זכר. אי אפשר שהזכרון הזה יתחלק תמיד בתוך הבית. נדמה לי לפעמים שלא סבא חולה כמחלת השכחה אלא אנחנו כולנו.		המשך האכספוזיציה הסבא זקן, יותר מ-70. מחלת השכחה "סקולודיזה...".